30/05/2020

“Η Ανάληψη”

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Καισαριανής, Βύρωνος και Υμηττού

Του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Καισαριανής, Βύρωνος και Υμηττού κ. Δανιήλ

Ὁ συμβολισμός τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας συνδέεται μέ διάφορα θέματα παρμένα ἀπό τήν Βίβλο. Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καί μέ τίς ἑορτές τοῦ πασχαλίου λειτουργικοῦ κύκλου. Οἱ ἑορτές Πάσχα, Ἀνάληψη καί Πεντηκοστή συνδέονται μέ παλαιοδιαθηκικά θέματα μέσα ἀπό τό πρίσμα τῶν ὁποίων θεωρεῖται τό ἕνα, τό μοναδικό μυστήριο.

Ἔτσι τὸ μυστήριο τοῦ θανόντος καὶ ἀναστάντος Χριστοῦ ἀναδεικνύεται μέσα ἀπὸ τὴν προοπτική τῆς Ἐξόδου. Τὸ βασικὸ θέμα εἶναι τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν παλιὰ ζωὴ στὴ νέα, ποὺ εἰκονίζεται μὲ τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, Ὡς καινή κτίση, θεωρεῖται ἐπέτειος τῆς πρώτης δημιουργίας καὶ προεικόνιση τῆς Καινῆς. Θὰ δοῦμε πὼς καὶ ἡ Πεντηκοστὴ ἀρχικὰ ἦταν ὁλόκληρο τὸ πασχάλιο μυστήριο, θεωρούμενο μέσα ἀπὸ μιὰ ἰδιαίτερη βιβλική προοπτική. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ᾽Ανάληψη. Ὡς ἑορτὴ ἰδεῶν, ἐκφράζει τὸ πασχάλιο μυστήριο μέσα ἀπὸ μιὰ προοπτικὴ ποὺ εἶναι

Μεσσιανική, Εἶναι ἡ γιορτή» τῆς βασιλικῆς ἀποκατάστασης τοῦ Μεσσία, ἀκριβῶς ὅπως τὴν προεικόνιζε ἡ λειτουργία τῶν ψαλμῶν. Τὸ ψαλτήρι εἶναι ὁ κύριος βιβλικὸς τόπος τῆς ἑορτῆς τῆς ᾽Ανάληψης.

Πολλὲς εἶναι λοιπὸν οἱ μαρτυρίες ποὺ μᾶς βεβαιώνουν ὅτι οἱ Ψαλμοί θεωρήθηκαν προφητεῖες τῆς ᾽Ανάληψης ἀπὸ τὴν Καινή Διαθήκη καὶ τὴν ἀρχικὴ κοινότητα τῶν πιστῶν, καὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν ἰδιότητά τους αὐτὴ ἐνσωματώθηκαν στή λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδῶ ὅμως τίθεται τὸ ἐρώτημα: Εἶναι καλὰ θεμελιωμένη ἡ προφητική αὐτὴ ἑρμηνεία; Ὡς ποιό θαθμὸ δὲν βασίζεται σὲ αὐθαίρετες προσεγγίσεις: Ἐκφράζει σωστὰ τὸ πραγματικὸ νόημα τῶν Ψαλμῶν; Δὲν ἔχει κάποια σχέση μὲ προϋποθέσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τότε ποὺ ἡ διαμάχη μεταξὺ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ ἔδινε τὸ προβάδισμα στὸ πρόβλημα τῆς προφητικῆς σημασίας; Δὲν εἶναι δευτερεύουσα γιὰ μᾶς μιὰ τὲτοια προϋπόθεση: Καὶ δὲν θὰ ἦταν σωστότερο νὰ ἀπελευθερώσομε τοὺς ψαλμοὺς ἀπὸ τὸ Μεσσιανισμὸ αὐτὸ καὶ νὰ κρατήσομε μονάχα τὴν ἀξία τους ὡς θεόπνευστων προσευχῶν;

Τὸ θέμα εἶναι ὅτι ὁλόκληρη ἡ ἀρχαία παράδοση τῆς λειτουργικῆς χρήσης τῶν Ψαλμῶν βασίζεται πάνω στὴ Μεσσιανική τους σημασία. ᾽Απὸ μιᾶς πλευρᾶς αὐτὸ εἶναι ποὺ τοὺς δίνει τὴν ἀξία τους γιὰ τὴν ἀρχικὴ κοινότητα τῶν πιστῶν. Ἐὰν τοὺς υἱοθέτησε, αὐτὸ τὸ ἔκαμε, ἔχομε πεῖ, ὄχι γιὰ τὴ θρησκευτική τους ἀξία, οὔτε καὶ γιὰ τὸ θεόπνευστο χαρακτήρα τους, ἀλλὰ μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ θεώρησε ὅτι σχετίζονται μὲ τὸ Χριστό. Ἡ ὁποιαδήποτε χρήση τους μέσα στὴν Ἐκκλησία βασίζεται ἐπάνω στὴ Μεσσιανική ἔννοια. Ἂν αὐτὴ δὲν εἶναι πλέον ἡ ἀληθινή τους ἔννοια, ἡ λειτουργική τους χρήση προκύπτει ἁπλῶς ἀπὸ ἕνα κατασκευασμένο συμβολισμὸ καὶ χάνει κάθε δογματική σημασία. Μιὰ τέτοια χρήση δὲν ἔχει ἀξία παρὰ μονάχα στὸ μέτρο ποὺ ἡ Χριστολογική ἑρμηνεία δὲν εἶναι ἐπιπρόσθετη, ἀλλὰ ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς στὴν κυριολεκτική τους ἔννοια.

Τί γίνεται ὅμως στοὺς Ψαλμούς ; Ἂν υἱοθετήσομε τὴν προφητική ἀντίληψη, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὸν Θεόδωρο Μοψουεστίας καὶ δὲν κρατάει ὡς Μεσσιανικὲς παρὰ ἐλάχιστες ἀπὸ τὶς συνεχῶς ἀμφισβητούμενες προρρήσεις, θὰ δεχόμασταν τὸ πολὺ – πολὺ ὅτι ὁ ψαλμὸς 109 εἶναι μεσσιανικός, ἀλλὰ θὰ ἀρνιόμασταν κάτι τέτοιο γιὰ τοὺς ἄλλους δύο, τόν 23 καί τόν 47. Ἂν ἀντίθετα ἐκτιμήσομε μαζὶ μὲ τὸ σύνολο τῶν Πατέρων ὅτι τὰ πρόσωπα, τὰ γεγονότα καὶ οἱ θεσμοὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι προτυπώσεις ἐσχατολογικῶν πραγματικοτήτων ποὺ ἐκπληρώθηκαν ἐν Χριστῷ ᾽Ιησοῦ, τότε ἡ Χριστολογική ἑρμηνεία τῶν Ψαλμῶν μας φαίνεται νὰ ἰσχύει ἀπόλυτα. Μιὰ τέτοια ἑρμηνεία βρίσκει θεμέλιο καί στὴν ἴδια τὴν Παλαιὰ Διαθήκη.

Ψαλμός 23ος

Ψαλμὸς τῷ Δαυΐδ· τῆς μιᾶς Σαββάτων.

Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτήν. τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ; ἀθῷος χερσὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ οὐκ ὤμοσεν ἐπὶ δόλῳ τῷ πλησίον αὐτοῦ. οὗτος λήψεται εὐλογίαν παρὰ Κυρίου καὶ ἐλεημοσύνην παρὰ Θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ. αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον, ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατός, Κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ. ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.

Ὁ ψαλμὸς 23 μᾶς περιγράφει μιὰ λιτανεία ποὺ εἰσέρχεται στὸ Ναό τῶν Ἱεροσολύμων. Ἐμεῖς ὅμως ξέρομε ὅτι ἤδη γιὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὁ Ναὸς τῶν Ἱεροσολύμων εἰκονίζει τὸ Ναὸ τῆς μελλοντικῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ ὅτι ἡ λατρεία εἶχε ἐσχατολογικὴ σημασία. Ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐφαρμόζοντας τὸν Ψαλμὸ στὴν εἴσοδο τοῦ Χριστοῦ στὸν οὐράνιο Ναό κατὰ τὴν Ἀνάληψη δὲν κάνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ βεβαιώνει τὴν ἐκπλήρωση ἐν Χριστῷ ἐκείνου ποὺ προανήγγειλε ἤδη ἡ λατρεία τοῦ Ναοῦ.

Ὁ Ψαλμός 23 ἐμφανίζει ἕντονα διαλογικά στοιχεῖα μέ συνεχεῖς ἐρωταποκρίσεις, μέσα ἀπό τίς ὁποῖες περιγράφονται οἱ ἀρετές πού πρέπει νά κοσμοῦν τόν ἀληθινό προσκυνητή καί πιθανότατα ἀνήκει, ὅπως καί ὁ Ψαλμός 14, στά ἄσματα πού ἔψελναν οἱ προσκυνητές, προσερχόμενοι κατά τίς μεγάλες γιορτές στόν Ναό τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ ψαλμός ἀποτελεῖται ἀπό τρεῖς στροφές. Ἡ πρώτη στροφή περιλαμβάνει ἕναν ὕμνο πού δοξολογεῖ τόν Θεό ὡς δημιουργό καί κυρίαρχο τοῦ σύμπαντος (στχ 1β-2), ἐνῶ ἡ δεύτερη στροφή ἀρχίζει μέ μιά διπλή ἐρώτηση σχετικά μέ τά χαρακτηριστικά πού πρέπει νά διακρίνουν τόν ἄξιο προσκυνητή τοῦ Ναοῦ τῆς Ἱερουσαλημ (στχ 3), καί συνεχίζεται μέ μία ἐκτεταμένη ἀπάντηση πού καλύπτει τούς ὑπολοίπους στίχους (4-6). Στό τελευταῖο τμῆμα τοῦ ψαλμοῦ (στχ 7-10) ὁ Θεός περιγράφεται ὡς ἕνας ἔνδοξος καί γενναῖος βασιλιάς πού ἀπαιτεῖ τήν παράδοση μιᾶς ὀχυρῆς πόλης.

Ψαλμός 47

Ψαλμὸς ᾠδῆς τοῖς υἱοῖς Κορέ· δευτέρα σαββάτου.

Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐν ὄρει ἁγίῳ αὐτοῦ, 3

εὐρίζῳ ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς. ὄρη Σιών, τὰ πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ, ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. ὁ Θεὸς ἐν τοῖς βάρεσιν αὐτῆς γινώσκεται, ὅταν ἀντιλαμβάνηται αὐτῆς. ὅτι ἰδοὺ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς συνήχθησαν, ἦλθοσαν ἐπὶ τὸ αὐτό· αὐτοὶ ἰδόντες οὕτως ἐθαύμασαν, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτῶν, ἐκεῖ ὠδῖνες ὡς τικτούσης. 8 ἐν πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα Θαρσίς. καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ εἴδομεν ἐν πόλει Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ὁ Θεὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα. ὑπελάβομεν, ὁ Θεός, τὸ ἔλεός σου ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου. κατὰ τὸ ὄνομά σου, ὁ Θεός, οὕτω καὶ ἡ αἴνεσίς σου ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς· δικαιοσύνης πλήρης ἡ δεξιά σου. εὐφρανθήτω τὸ ὄρος Σιών, ἀγαλλιάσθωσαν αἱ θυγατέρες τῆς ᾽Ιουδαίας ἕνεκεν κριμάτων σου, Κύριε. κυκλώσατε Σιὼν καὶ περιλάβετε αὐτήν, διηγήσασθε ἐν τοῖς πύργοις αὐτῆς, θέσθε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὴν δύναμιν αὐτῆς καὶ καταδιέλεσθε τὰς βάρεις αὐτῆς, ὅπως ἂν διηγήσησθε εἰς γενεὰν ἑτέραν. ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· αὐτὸς ποιμανεῖ ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὁ ψαλμὸς 47 χρησιμοποιεῖτο καί αὐτός σέ λιτανεία. Οἱ ψάλτες προχωροῦν μπροστά, κατόπιν οἱ ὀργανοπαῖχτες, στό μέσο νέων κοριτσιῶν πού χορεύουν στόν ἦχο τῶν τυμπάνων. ᾽Αλλὰ καὶ ἡ ᾽Αποκάλυψη (κεφ. 4,5) μᾶς δείχνει μέσα ἀπὸ τὴ γήϊνη αὐτὴ λειτουργία τὴν εἰκόνα τῆς οὐράνιας. Ἤδη ὅμως, καὶ πιὸ καθαρὰ ἀκόμη ἀπὸ τὴν προηγούμενη περίπτωση, τὸ ἴδιο τὸ κείμενο μᾶς καλεῖ νὰ δώσομε ἐσχατολογικὴ ἔννοια στὴ λειτουργία. Οἱ Ψαλμοί, ὅπως μιλοῦν γιά τό παρελθόν ἤ τό παρόν τοῦ Γιαχβέ, μιλοῦν ἐπίσης καί γιά τό μέλλον. Ἡ καρδιά τοῦ εὐσεβοῦς σκιρτᾶ, ὅταν σκέπτεται τὸ μέλλον, τότε ποὺ ὁ Κύριος θὰ ἀναδειχθεῖ στὴν πραγματική του δόξα καὶ θὰ καθήσει στὸ θρόνο τοῦ κόσμου. Μιὰ τέτοια χαρμόσυνη δοξολογία τοῦ μέλλοντος περιγράφεται σὰν ὁρατὴ στὸν ψαλμό 67. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος στήν Πρός Ἐφεσίους 4, 8 δέν ἔδωσε καμία ἐντελῶς νέα ἑρμηνεία στόν ψαλμό 67. Περιγράφει τήν ἐσχατολογική εἴσοδο στόν οὐράνιο Ναό. Ἐκεῖνο ὅμως πού δηλώνει ὁ Παῦλος εἶναι ὅτι αὐτό πού περιγράφεται πώς κάνει ὁ Γιαχβέ συντελεῖται ἐδῶ ἀπό τόν Χριστό. Καί τοῦτο ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς μορφές ἐκπλήρωσης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μέσα οτὴν Καινή.

Ὁ Ψαλμός 47 ἐξυμνεῖ, ὅπως καί οἱ ὑπόλοιποι «Ὕμνοι στή Σιών» (45· 75· 86), στήν κατηγορία τῶν ὁποίων ἀνήκει, τήν ὁμορφιά καί τή δύναμη τῆς Ἱερουσαλήμ, τοῦ τόπου ὅπου ὁ Κύριος κατοικεῖ ὡς βασιλιάς τοῦ Ἰσραήλ. Ἡ λειτουργική χρήση τοῦ ψαλμοῦ θά πρέπει νά ἀναζητηθεῖ σέ κάποια ἀπό τίς μεγάλες γιορτές τοῦ Ἰσραήλ, πιθανότατα στή Γιορτή τῆς Σκηνοπηγίας. Ὁ ψαλμός ἀρχίζει μέ ἕναν ὕμνο στόν Θεό ὁ ὁποῖος κατοικεῖ στήν Ἱερουσαλήμ (στχ 2-4), μέ ἀποτέλεσμα αὐτή νά καθίσταται ἀπόρθητη ἀπό τούς ἐχθρούς πού ἐπιτίθενται ἐναντίον της (στχ 5-8). Ἐπειδή, λοιπόν, ἡ δύναμη τῆς Ἱερουσαλήμ εἶναι ἐμφανής σέ ὅλους (στχ 9), ὁ λαός καλεῖται νά ὑμνήσει τόν Θεό γιά τή δίκαιη διακυβέρνησή του (στχ 10-12), ἀλλά καί νά

διαπιστώσει μέ τά ἴδια του τά μάτια τή δύναμη τῆς πόλης καί τοῦ Θεοῦ πού κατοικεῖ σ’ αὐτήν (στχ 13-15).

Ψαλμός 109

Ψαλμὸς τῷ Δαυΐδ.

Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ράβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών, καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου· ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. ὤμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Κύριος ἐκ δεξιῶν σου συνέθλασεν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς αὐτοῦ βασιλεῖς· κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι, πληρώσει πτώματα, συνθλάσει κεφαλὰς ἐπὶ γῆς πολλῶν. ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδῷ πίεται· διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλήν.

Ὁ ψαλμὸς 109 μᾶς παρουσιάζει μιάν ἄλλη ὄψη τῆς ἐσχατολογικῆς τυπολογίας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐδῶ δὲν εἶναι ἡ λειτουργία τοῦ ναοῦ αὐτὴ ποὺ εἰκονίζεται, ἀλλὰ ὁ δαβιδίδης βασιλιάς. ᾽Ανάγεται ὅμως στὴν ἴδια εἰκόνα, ἀφοῦ οἱ δεσμοί τῆς βασιλείας καὶ τοῦ Ναοῦ εἶναι στενοί, καὶ ὁ Ψαλμὸς τὸ δείχνει αὐτὸ συνδέοντας ἱερωσύνη καὶ βασιλεία. Εἶναι ἀκόμη πιθανὸ νὰ ἀναφέρεται καὶ σὲ τελετὴ χρίσης τοῦ βασιλιᾶ, πράγμα ποὺ ἀποτελοῦσε μέρος τῆς λειτουργίας τοῦ Ναοῦ. ᾽Ακριβῶς αὐτὸς ὁ δεσμὸς τοῦ Ναοῦ καί τῆς βασιλείας εἶναι ὅτι συνδέει τοὺς Ψαλμοὺς μὲ τὸν Δαβίδ. ᾽Αλλὰ καὶ ὁ δαβιδίδης βασιλιὰς εἶναι τύπος τοῦ Μεσσία. Κάτι περισσότερο, ὁ βασιλιᾶς ἐδῶ εἶναι ἐσχατολογική προσωπικότητα. Πρόκειται γιά προφητεία μέ τήν αὐστηρή ἔννοια τοῦ ὅρου (Ματθαίου 22, 44).

Ὁ Ψαλμός 109 ἀνήκει στήν κατηγορία τῶν ψαλμῶν πού ἀναφέρονται στόν βασιλιά τῆς Ἰερουσαλήμ ὡς ἐκλεκτό του Κυρίου. Ἄν καί τό πρωτότυπο κείμενο τοῦ ψαλμοῦ δέν σώζεται σέ καλή κατάσταση, μέ ἀποτέλεσμα τό νόημα σέ κάποια σημεῖα του νά εἶναι ἀσαφές, στίχοι τοῦ ψαλμοῦ παρατίθενται πολύ συχνά στήν ΚΔ καί ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς ἐπισημαίνει τόν μεσσιανικό του χαρακτήρα (Ματ 22:41-46· Μάρ 12:35-37· Λουκ. 20:41-44).

Εἶναι σίγουρο, ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτά, ὅτι οἱ λεπτομέρειες τῆς ἑρμηνείας ποὺ μᾶς παρέχει ἡ ἀρχαία παράδοση εἶναι καμιὰ φορὰ συζητήσιμες. Οἱ Πατέρες χρησιμοποιοῦσαν τὸ κείμενο τὸ Ο΄. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ ἔβλεπαν «ἄρχοντες» (23, 7) ἐκεῖ ποὺ ὑπῆρχαν μόνο «σύρτες» γιὰ τὶς πόρτες, Δὲν ὑπάρχει θέμα «δυσμῶν» στὸν ψαλμὸ 67, 5, ἀλλὰ ἁπλῶς «κοιλάδες». Οὔτε γιὰ ἀνατολὴ γίνεται λόγος στὸ 67, 34, ἀλλὰ μόνο γιὰ οὐρανοὺς «ἀρχαίους». Ἐπίσης χρησιμοποιοῦσαν ἐλεύθερα τὸ κείμενο καὶ εἴδαμε τὸν Παῦλο νὰ ἀντικαθιστᾶ τὸ

«λαμβάνω» μὲ τὸ «δίνω» (67, 19). Ὅλα αὐτὰ θέτουν ὑπὸ συζήτηση τὶς λεπτομέρειες ἑρμηνειῶν, ποὺ κρατοῦμε, βέβαια, γιατὶ ἀποτελοῦν μέρος τῆς Καινῆς Διαθήκης ἢ τῆς Παράδοσης, δὲν μποροῦν ὅμως νὰ βροῦν καὶ θεμελίωση στὴν Παλαιὰ Διαθήκη.

Φυσικὰ δὲν εἶναι οἱ λεπτομέρειες αὐτὸ ποὺ μετράει. Παρουσιάζουν βέβαια μεταφραστικὲς ἀνεπάρκειες οἱ ραββινικὲς μέθοδοι ἑρμηνείας ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πιὰ καὶ δικές μας. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς σταθεῖ ἐμπόδιο, γιατὶ ἡ οὐσία βρίσκεται ἀλλοῦ. Βρίσκεται, ὅπως εἴδαμε, στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐσχατολογικὴ ἑρμηνεία ποὺ δίνουν οἱ Πατέρες στοὺς Ψαλμούς ἀντιστοιχεῖ ἀκριθῶς στὴ σημασία τους, καὶ στὸ ὅτι ἡ σημασία αὐτὴ βγαίνει ἀπὸ τὴ γενικὴ τυπολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἢ πάλι στὸ ὅτι εἶναι κυριολεκτικότερα προφητική. Ἔτσι ἡ καινοδιαθηκικὴ ἀποδεικτικὴ παραμένει νόμιμη γιὰ μᾶς. Οἱ Πατέρες, μετὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη, εἶχαν δίκιο νὰ λένε πὼς οἱ Ψαλμοὶ εἶχαν προφητικὴ ἔννοια, γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἔννοιά τους, καὶ εἶχαν δίκιο ἐπίσης νὰ βεβαιώνουν ὅτι ἔβρισκαν τὴν ἐκπλήρωσή τους στὸν Ἰησοῦ Χριστό, ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἀσφαλῶς ὁ ἔσχατος ἄνθρωπος.